סיכום הלכות בדיקת חמץ
וסדר פסח המצויות
לשיטת אדמו"ר הזקן

ליקט וסידר
שאול סילם

תשורה משמחת הנישואין של
הרה"ת הר' **אליהו וברוריה חנה** שיחיו **בן עיון**
ח"י באדר ב' ופרצ"ת (תשע"ו)
שנת הקהל

עיצוב ועימוד ת. קוסטה • KostaDesign770@gmail.com

ב"ה

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי ילדינו היקרים, הרה"ת הר' **אליהו** והכלה **ברוריה חנה** שיחיו **בן עיון**, למזל טוב, ביום שני ח"י באדר ב' שנת הקהל[1] התשע"ו.

כמנהג המקובל בקרב חסידי חב"ד ליובאוויטש אשר מקורו בהררי קודש, כפי שעשה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בחתונת בתו הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע עם כ"ק אדמו"ר נשי"ד, בי"ד כסלו תרפ"ט, לחלק תשורה למשתתפים בשמחה, הננו מגישים בזה תשורה לכל המשתתפים בשמחתנו - קובץ **סיכום הלכות פסח מצויות, לשיטת אדמו"ר הזקן**, שחובר על ידי ר' שאול סילם, אב הכלה המהוללה. וזאת על פי דברי השלחן ערוך ריש הלכות פסח[2] "שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום".

לקובץ שני חלקים:

החלק הראשון: **הלכות בדיקת חמץ**, עם הקדמה בגדרי בל יראה ובל ימצא ומצוות עשה של "תשביתו", אודות בדיקת הבית מפירורים, אחריה הצגה תמציתית של שיטת חב"ד אודות בדיקת חמץ - הלכותיה ומנהגיה.

החלק השני: **הלכות ומנהגי ליל הסדר** על פי פסקי אדמו"ר הזקן ומנהגי נשיאי חב"ד.

חיבור הקובץ והלימוד בו יהיה לע"נ אמי מורתי סבתה של הכלה **מרת יפה קלוד ג'וזפין סילם** ז"ל ולע"נ סב החתן ר' **אליהו בן אברהם בן עיון** ז"ל - ויבדלו לחיים טובים וארוכים, לזכותם ולרפואתם השלמה של **אבי מורי** סב הכלה **ר' אליהו בן אוגניה שיח' סילם**, ושל **מורי וחמי** סב הכלה **ר' אברהם בן חומסה מרסל שיח' הכהן**, ושל מרת

1) הביטוי "שנת הקהל" חודש על ידי הרבי נשיא דורנו. פוגשים בו כנראה לראשונה בברכת הרבי בערב יום הכפורים התשכ"ז אחר תפלת מנחה.

2) שו"ע או"ח סתכ"ט סעי' א, ע"פ גמרא פסחים (ו, א).

חמותי קלרה תחי' **בת מרים הכהן**, של סבתו של החתן מצד האב **מרת אסתר תחי' בת עישה בן עיון** ושל סבתו של החתן מצד האם **מרת חוה בת עליזה תחי' גדז'**.

ברצוני להודות מקרב לב לרה"ח הרב **לוי יצחק שיח' ביסברג** על עזרתו הרבה בעריכת קובץ זה ובהוצאתו לאור. כאן המקום להודות לו גם כן על מסירותו לטובת ישיבתנו דעת מנחם - ירושלים. יה"ר שה' ימלא כל משאלות לבו לטובה.

בתקוה שקובץ זה יתרום להפצת המעיינות חוצה[3], מה שיחיש את ביאת גואל צדק תיכף ומיד.

הא-ל הטוב הוא יתברך, יברך את כל הבאים להשתתף בשמחתנו ואת בני משפחותיהם, בתוך כלל אחינו בני ישראל, בברכות מאליפות מנפש ועד בשר, ובקרוב ממש נזכה ליעוד של נשואי הקב"ה וכנסת ישראל, ועד ל"שמחת עולם על ראשם" מתוך הרחבה ובריאות נכונה.

שאול סילם
בשם משפחות בן עיון וסילם

3) להעיר מדברי הרבי בלקוטי שיחות ח"ד סוף פרשת ויקהל: "גם ענייני השלחן ערוך ונוסח התפלה [שחוברו ע"י אדמו"ר הזקן] נכללים בהפצת המעיינות". וע"ע בקובץ אהלי ליובאוויטש גליון ב' ניסן-אייר שנת הקהל תשנ"ה עמ' 78: "ויש להוסיף ולהרחיב עוד בענין גודל החשיבות והזכות בפרסום מנהגי חב"ד - בעיני כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו - שדבר זה הוא פשוט ונזכר ריבוי פעמים בכתביו; והטעם והנקודה הפנימית בזה הוא כנ"ל, שכן מנהגי חב"ד - שיסודתם בהררי קודש בתורת רבותינו הקדושים נשיאי החסידות - הריהם חלק מהמעינות דתורת החסידות, ויש בהפצתם משום הפצת המעינות חוצה, והובטחנו (באגרת הקודש הידועה של הבעל שם טוב), שעל ידי זה "אתי מר" "דא מלכא משיחא".

חלק ראשון

סיכום הלכות בדיקת חמץ
המצויות לשיטת אדמו"ר הזקן

מבוא

איסור בל יראה ובל ימצא, ומצוות עשה ד"תשביתו"

א. כתוב בתורה[1] פרשת בא: "שבעת ימים שאר **לא ימצא בבתיכם**". ועוד שם[2] אמרה תורה: "מצות יאכל את שבעת הימים, **ולא יראה לך** חמץ, ולא יראה לך שאר **בכל גבולך**".

הגמרא במסכת פסחים[3] נושאת ונותנת במשמעות ההלכתית של שני הפסוקים. ומסיקה שם[4], שהתורה אוסרת בפסח הן **בעלות** על חמץ (הנמצא **ברשותו**, או במקום בו הניחו ברשות, **שם סעי' א**), **והן לקיחת אחריות** על חמץ שהופקד (אפילו ע"י גוי) אצלו (**שם סעי' ט**).

ראוי לצטט את דברי הרמב"ם[5] בספר המצוות: "נתבאר שכל לאו [בל יראה או בל ימצא] לומד מן האחר ענין שלא היה בו, ושהמקיים חמץ בפסח עובר בשני לאוין: על בל יראה ועל בל ימצא".

ב. נוסף לכך קיימת מצוות עשה "להשבית" את החמץ, כדכתיב[6] שם: "אך ביום הראשון **תשביתו** שאר מבתיכם".

מדאורייתא, אין אדם עובר על ל"ת דב"י וב"י, אלא מליל ט"ו בניסן ואילך, אך **מצוות עשה** ד"תשביתו" היא מחצות יום י"ד ואילך (**שו"ע אדה"ז סתל"א סעי' א**).

מן התורה, אפשר לקיים מצוות "תשביתו" או על ידי בעור (באש, או פירור וזריה לרוח וכו', ראה משנה ריש פ"ב דפסחים), או על ידי בטול (**ראה שו"ע**

---

1) יב, יט.

2) יג, ז.

3) ה, ב.

4) ע"פ הבנת הפוסקים - **ראה שו"ע אדה"ז סת"מ**.

5) סוף מל"ת ר"א.

6) י"ב, ט"ו.

אדה"ז שם סעי' ב). לגבי הבטול, מהתורה די בביטול בלב, אלא שתיקנו חכמים שיוציא את דבר הביטול בפיו (**שם סי' תל"ד סעי' ז**).

אך תיקנו חכמים שיבצעו הן בדיקה ובעור והן בטול.

ג. הסיבה שתיקנו חכמים גם לבדוק ולבער וגם לבטל ולא די בבדיקה ובעור מובאת בגמרא (שם ו, ב) והיא: "שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עליה", והיינו (ע"פ רש"י שם, וראה ג"כ **שו"ע אדה"ז סתל"ד סעי' ו**) שיש לחוש שמא ימצא בפסח פרוסה חשובה שלא מצא בבדיקה, וישהה מלשורפה אפילו רגע אחד, ונמצא עובר עליה בבל יראה ובל ימצא. אבל משבטל, אינו עובר אפילו אם ישהה את שריפתה [יוצא אגב שעל עצם המצאות חמץ בביתו בפסח, איננו עובר (מה"ת) על ב"י וב"י אם בדק כדין, ואפילו לא ביטל; והטעם: כי הרי אנוס הוא. ראה **שם סתל"ג סעי' יב**].

הסיבה שלא די בביטול (והצריכו חכמים בדיקה ובעור) כפולה:

"**הא**' לפי שהביטול וההפקר תלוי במחשבתו של אדם, שיפקירנו בלב שלם, ויוציאנו מלבו לגמרי, ולפי שאין דעת כל בני אדם שוין ואפשר מי שיקל בדבר **ולא יפקירנו בלב שלם** ולא יוציאנו מלבו לגמרי . . **הב**' לפי שהאדם רגיל בכל השנה בחמץ, ומחמת רגילותו, קרוב הוא לשכחה, **שישכח את איסורו, ויאכל ממנו**" (**שם סתל"א סעי' ד**', ע"פ ר"ן ריש פסחים).

יש לציין שמאחר וגזרו חכמים על בדיקה ובעור גם כשביטל "**אם אינו מבערו**, עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, **ואף אם כבר ביטל** כל חמצו קודם הפסח, שאינו מצווה לבערו מן התורה, מכל מקום, **כיון שגזרו חכמים שאין ביטול מועיל כלום** מטעמים ידועים [כפי שפירטנו לעיל], הרי חמץ זה כאלו לא נתבטל, **ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא מדברי סופרים**, וגם יש בו מצות תשביתו מדברי סופרים, ולכך מברך וצונו על ביעור חמץ" (**שם סתל"ה סוף סעי' ד**).

•

א. בדיקת הבית מפירורין

בגמרא פסחים (ו, ב): "אמר רב יהודה אמר רב: הבודק צריך שיבטל. מאי טעמא? **אי נימא משום פירורין, הא לא חשיבי**". על קביעה זו ש"פירורי לא חשיבי" אין הגמרא חוזרת בה.

בבאור הקביעה ד"פירורי לא חשיבי" נחלקו הפוסקים:

• **דעת הפר"ח** (סתמ"ד סק"ד) **שפירורי לא חשיבי ולכן אין צורך לבער** (ופשוט אז שגם אין צריך לחפש) את הפירורין. עפ"ז פסק ביביע אומר (ח"ז או"ח סמ"ג ובספרו חזון עובדיה פסח עמ' לה) שאין צריך לבדוק ספרים.

• **דעת אדמו"ר הזקן** (**סתמ"ב סעי' כח**) ש(אע"פ שלא עוברים על ב"י וב"י בפירורין הפחותים מכזית, עכ"ז) גם בפחות מכזית צריך בעור. ושם בהערה (הראשונה שעל **קונטרס אחרון** ס"ק טז) שהוא משום חשש שמא יבוא לאכלו (וכך מובא ג"כ בפסקי תשובות עמ' ז **בשם החזו"א**).

• ובאריכות יותר **בחיי אדם** (הלכות פסח כלל קיט אות ו. שם מתייחס לעצם תקנת הבדיקה): "והצריכו חכמים לבדוק בחורין ובסדקים, דאע"ג דבחורין ובסדקים אין לחוש אלא לחמץ כל שהוא, כגון פירורין, ופירורין ממילא בטלים ואינו עובר בשום אופן, מכל מקום מחששא דשמא יבוא לאכלו צריך לבער אפילו כל שהוא (ריא"ז בפרושו, ובפרי חדש סתמ"ד סעי' ד' חולק). ולפי שאי אפשר לבדוק בחורין ובסדקים אלא על ידי נר, שאור היום אינו מועיל לחורין, ולכן התקינו שכל הבדיקות לא יהיו אלא על ידי נר. ולפי שאין אור הנר מועיל ביום, **לפיכך** תקנו לבדוק בלילה".

ומחלוקת זו קיצונית ביותר, כי הרי לדעת הפר"ח, יוצא שבבדיקת החמץ מחזרים אחר כזית (ולא פחות), ולדעת החיי אדם, התקנה לבדוק **בנר** היא דווקא בגלל הפירורין! [ונ"מ ג"כ לגבי כיסי הבגדים, ספרים וכו', כדלקמן].

עוד יש להעיר, ש(כנראה בגלל כל הנ"ל) מוצאים התייחסויות מנוגדות לחלוטין באופי הבדיקה:

• מחד: בשערי תשובה (סו"ס תלג) כותב: "ולכן מקילין המוני עם לבדוק דרך העברה בלי חיפוש היטב בחורין וסדקין לפי שתחילה מכבדין ורוחצין ומנקרין הכל היטב, ואפילו רוחצין ומנקרין ע"י אינו יהודי מסתברא דנאמנים, דאנקיותא קפדי". וראה ג"כ הליכות שלמה (פסח עמ' צז ואילך).

• מאידך: בפסקי תשובות (עמ' ה) בשם דרך פיקודיך (מצוה ט, הו"ד בליקוטי מהרי"ח סדר בדיקת חמץ): "ואלו הבודקים בהעברה בעלמא (כגון רק למצוא את עשרת פתיתי הלחם שהטמינו בני הבית), קרוב לומר שהברכה שעושים על הבדיקה, ברכה לבטלה היא".

שיטת חב"ד למעשה: ראה להלן שיש לחלק בין מקומות בהם יתכנו פירורין בחורים וסדקים, שצריכים בדיקה לאור הנר (או מול אור השמש, ע"ש); לבין ארונות בגדים וכו', שבזה די במה שהנשים בדקו וניקו.

פירורין שבמקומות המאוסים: כתב בפסקי תשובות (עמ' ז) ש"נראה **שפירורים קטנים מאוד כמו בין חריצי המרצפות וכדו'** א"צ לבדוק אחריהם, שבאלה אין כלל חשש שמא יבוא לאוכלם, ועוד משום **שמאוסים**, ובד"כ נשטפים ע"י חומרי ניקוי המפסידים החמץ". ובאמת ראה בשו"ע אדה"ז **(סתמ"ד סעי' ט)** שכתב שהפירורין הדקים שבמקום דריסת הרגלים "הן מבוערין על ידי דריסת הרגלים". ועוד כתב אדה"ז, שאין צורך לקעקע נסרים של הרצפה ביניהם נפל חמץ, אלא "מבטלו ודיו, שהרי עיקר תקנת בדיקת החמץ אחר שביטלו אינה אלא משום גזירה שמא יבוא לאוכלו בפסח, וזה החמץ שהוא מונח במקום שאינו יכול להכניס ידו לתוכו בודאי לא יאכלנו בפסח" **(שם סתל"ג סעי' יט)**.

מכאן ואילך, בהעדר ציון אחר, ההתייחסות הינה לשיטת חב"ד דוקא

הסעיפים הבאים (עד סעי' "אכילה לפני הבדיקה" ולא עד בכלל) הינם סעיפים כללים וחשובים שמטרתם להגדיר מהם המקומות בהם חייבים לבדוק בנר בליל י"ד, ומהם המקומות בהם אפשר לסמוך על הנקיון שנעשה בימים שלפני כן, ומה צריך להיות אופי נקיון זה.

ב. בדיקה לאור הנר

"הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה ולא לאור החמה . . שאור הנר יפה לבדיקה וחיפוש במחבואות בחורים ובסדקים" **(שם סתל"ג סעי' א**, ע"פ גמ' פסחים ז סו"ע ב ואילך).

עפ"ז "אם עבר ולא בדק בליל י"ד, וחייב הוא לבדוק **ביום** י"ד . . לא יבדוק לאור החמה אלא **לאור הנר**" **(שם)**.

ג. בדיקה (כמעט) בכל מקום

"בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ, ולכן כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה, שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו" (שו"ע סתל"ג סעי' ג).

ובלשון אדה"ז (שו"ע אדה"ז סי' תל"ג סעי' י"ג): "לפיכך כל חדרי הבית והעליות, **אפילו אותן שברי לו שלא אכל בהן חמץ מעולם**, הרי הם צריכים בדיקה כדינה בלילה לאור הנר, **לפי שלפעמים אדם קם מתוך סעודתו ופתו בידו** ונכנס לחדריו להשתמש בהן תשמישיו". ולפ"ז יש מי[7] שדייק לומר שהוא הדין **בארונות בגדים** או **בארונות ספרים** וכיו"ב.

יש להעיר שחיוב הבדיקה "במקומות שרגיל להשתמש בהן חמץ כל השנה **בתדירות**", הוא **מדאורייתא**, אך "בכל המקומות שיש לחוש ולהסתפק שמא הכניס לשם חמץ **באקראי**", החיוב **מדרבנן** בלבד (**שם סעי' יב וי"ג**).

ד. חילוק בין המקומות בחיובי הבדיקה לאור הנר

"ואחר שכיבדו היטב בכל המקומות, צריך הוא לחזור ולבדוק בכל המקומות לאור הנר **בחורים ובסדקים** הצריכין בדיקה שמא יש שם מעט חמץ, **שהכיבוד אינו מועיל כלום למה שבחורים ובסדקים**" (**שם סעי' לט**).

יש מי[8] שדייק מהלכה זו, **שיש להבחין** בין מקומות שבהם החשש הוא איננו בחורים ובסדקים אלא במשטחים, כגון מדפים, ארונות בגדים וכד', **ששם די בנקיון לפסח**; לבין מקומות כארונות מטבח וכד' שבהם החשש הוא גם בחורים ובסדקים, ולכן מצריכים בדיקה בנר. וכן דייק בשבות יצחק (פסח פ"ד עמ' כו ואילך) מדברי המ"ב, ע"ש.

לגבי **כסי הבגדים**, ראה להלן סעי' ו.

ה. זמן הבדיקה

את הבדיקה יש לבצע בליל י"ד **או בליל אחר**, כי **אפילו לכתחילה** "אם רוצה לבדוק כל חדריו בליל י"ג או בשאר לילות השנה, **לאור הנר**, ולהזהר שלא להכניס שם עוד חמץ, הרשות בידו", אך "נכון הדבר שישייר חדר אחד לבודקו בליל י"ד, ולברך על בדיקתו, שלא להפסיד ברכה בידים. ומכל מקום, אף אם בדק כל חדריו ולא שייר כלום, צריך הוא לחזור ולבדוק פעם אחרת **לפחות חדר אחד** בליל י"ד" (**שם סתל"ג סעי' ז**) , ואז הבדיקה תהיה ללא ברכה (**שם**).

וכל זה הוא באם אפשר לו להקדים, **בלילה בלבד**, אך אם בדק באחד הימים

7) הגר"י פרקש שליט"א

8) הגר"י פרקש שליט"א.

שלפני זמן הבדיקה, ביום לאור הנר, צריך לחזור ולבדוק בלילה לאור הנר (**שם סתל"ג סעי' ו**).

ו. מקום שאורו (מהשמש) רב, בשעת הדחק וכיסי הבגדים

מקום שמצריך בדיקה בלילה לאור הנר, ולא בדקוהו בליל י"ד, יבדקוהו **בדיעבד** ביום י"ד לאור הנר (כנ"ל), ואם למקום זה **אור רב**, אפשר יהיה לבודקו **לאור היום** ואפילו ביום המעונן. וכ"ז **כשאין מחיצה אפי' לא של זכוכית**, בין השמש לבין המקום שיש לבדוק (**ראה שם סעי' ב ואילך**).

ומאחר ששעת הדחק כדיעבד דמי, מותר **בשעת הדחק** להסתפק **באור השמש**, **באחד הימים שלפני פסח** (הגר"י פרקש שליט"א). ונ"מ **לארונות מטבח שמול** החלון (**הפתוח**), שניתן לבודקם ביום, באחד הימים שלפני פסח (ולכסותם, לאחר הבדיקה בלבד);

וכן נ"מ **לכיסי הבגדים**, שיוכל לבודקם באחד הימים שלפני פסח **מול החלון או בחוץ** (ספר הלכה של פסח ח"א עמ' נ, ע"פ שו"ת שבט הלוי. וע"ע **בשו"ע אדה"ז שם סעי' מב**, וכן במ"ב שם ס"ק מז, ובחזון עובדיה פסח עמ' לג).

והסיבה לקולא זו: כי כל אלה הרי מצריכים זמן רב, והוא ודאי נידון כשעת הדחק.

בקובץ "לקט הלכות ומנהגים לחג הפסח"[9], מובא (עמ' יא, הערה 29): "וראיתי כתוב שכן נהג אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה לבדוק את המטבח לפני ליל י"ד ובלי ברכה כנ"ל", אך לא מצוין שם אם בליל אחר, או שלאור היום (וע"ע בקובץ יגדיל תורה, נ.י חוברת נב עמ' קנ).

ז. בגדים שכובסו

נחלקו באם כיבוס בגדים בימינו עולה כבדיקת הכיסים, האול"צ (ח"ג עמ' עט) סבר שכן מועיל, וכן דעת כמה מרבני אנ"ש, למרות שבעבר יותר החמירו בזה.

ח. חדר שמוכרים לגוי

פסק הצמח צדק (**שו"ת צ"צ או"ח סי' מז**) דאין צריך בדיקה בחדר הנמכר לגוי

9) מאת הרב אברהם אשר בלינוב שליט"א, תשס"ג.

(וראה שם שחולק על המקור חיים והח"א; וראה ג"כ מ"ב סו"ס תלו).

ט. אכילה לפני הבדיקה

• **חצי שעה לפני צה"כ:** אסור לאכול **(שם סתל"א סעי' ה)**, אך טעימה בעלמא שרי (הערה ס' בהוצאה החדשה), והיינו פת פחות מכביצה, ופירות אפילו הרבה (מ"ב סתל"א ס"ק ו).

• **מצה"כ:** אפי' טעימה בעלמא אסורה, ושתיה הוי בכלל טעימה (קנה בושם פסח עמ' כב).

י. לימוד או תפילה לפני הבדיקה

לימוד: מחצי שעה לפני צה"כ, לא יתחיל ללמוד **(שו"ע אדה"ז שם)**. ואם התחיל בהיתר לפני כן, ימשיך, אך יפסיק בצה"כ **(שם סעי' ו)**. ואם מבקש מחבירו (שאינו לומד) שיזכיר לו בצה"כ, אפשר להתחיל ללמוד בחצי שעה שלפני צה"כ **(שם סעי' יא)**.

תפילה: על אף שבשו"ע אדה"ז כותב שהמתפלל **ביחיד** יבדוק ואח"כ יתפלל **(שם סתל"א סעי' ו ואילך)**, כתב הרבי **(באג"ק ח"ב עמ' שדמ)** שמאחר שמנהגנו להאריך ביותר בבדיקה, **יתפלל קודם בכ"מ**.

יא. סוג הנר

"אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור **נר קטן יחידי**, לפי שאור האבוקה אין יכול להכניסו לחורים וסדקים, וגם הוא מתייירא שלא ישרוף בו הבית ויהא לבו טרוד ביראה זו ולא יבדוק יפה; ולכתחילה, יש להזהר שלא לבדוק כי אם בנר **של שעוה**." **(שם סתל"ג סעי' ח)**. וכך כתב הרבי **(הגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' א)**: "בודקים לאור **נר של שעוה** (שו"ע סתל"ג) וע"י **נוצת עוף**".

מותר לבדוק ע"י **פנס חשמלי בברכה** (רק שלכתחילה מנהג ישראל לבדוק בנר שעוה) (שערים מצויינים בהלכה סי' קיא ס"ק ד, פסקי תשובות ח"ה עמ' ו). יש שכתבו שבמכונית, בחדרי חשמל, תחת המטות וכיו"ב, יבדקו לכתחילה עם פנס חשמלי (פסקי תשובות שם).

יב. עשרת הפתיתים

"מעיקר הדין אין צריך כלל להניח פתיתים הללו קודם בדיקה . . אבל כבר נתפשט המנהג להניחן, ומנהגן של ישראל תורה היא" (**שם סתל"ב סעי' יא**). ובסידורו כתב: "ע"פ הקבלה יש להניח עשרה פתיתין", ובהגדת הרבי (**שם**) ציין שהוא ע"פ משנת חסידים , וסידור האריז"ל.

בפע"ח (קי"ז ,ד) איתא: "דע, בענין הביעור, צריך להניח קודם הביעור עשרה פתיתי חמץ לבערם. ולכן שורפין ומבטלין מן העולם, נגד י' כתרין דמסאבותא".

אין לשים את הפתיתים בנייר כסף אלא בנייר רגיל וכיו"ב בכדי שישרף כדבעי בעת הביעור (לקט הלכות ומנהגים לחג הפסח, עמ' יב).

נכון לדקדק שיהיה כל א' מהפתיתים **פחות מכזית** (שערי תשובה סו"ס תלב). עכ"ז, נכון שיהיה לפחות כזית בין כל הפתיתים ביחד, כדי לקיים בהם מצוות "תשביתו" מדאורייתא (הלכה של פסח ח"א עמ' נט).

יג. נטילת ידים

"יש מהמדקדקים **ליטול ידיהם** קודם הבדיקה . . מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל . . א"כ מצוה חשובה היא, וראויה להיות בנקיות" (**שם סתל"ב סעי' יב**, ע"פ מהרי"ל וב"ח), אך יש לציין שדבר זה איננו מובא בהגדת הרבי.

יד. כבוי החשמל

אין מנהגנו לכבות את החשמל בעת הבדיקה (לקט הלכות ומנהגים לחג הפסח, עמ' טו. ובשלמי מועד עמ' שיב מובא שנהג הגרש"ז אויערבאך לבדוק כשאור החשמל דלוק **בדוקא**). הטעם לכך, כי עיקר צורך הנר הוא לחורים ולסדקים, ולכן במרכז החדר יש לבדוק עם העיניים אם יש חמץ (פסח חסידי הוצאת תשע"ה עמ' 6 סעי' לד. והדבר תואם את מה שכתבנו לעיל לענין הפירורים, בשם אדמו"ר הזקן והח"א).

טו. ברכה

"קודם שיתחיל לבדוק צריך לברך . . בא"י אמ"ה אקב"ו על **ביעור** חמץ. ואע"פ שבשעה זו אינו מבערו עדיין, מכל מקום, כיון שלאחר הבדיקה מיד הוא מבטל ומפקיר כל החמץ שנשאר בביתו שלא מצאו בבדיקה זו, **הרי ביטול**

זה נקרא ביעור כדינו לחמץ שאינו ידוע לו, והחמץ הידוע לו, הוא מצניעו עד למחר, שיאכל ממנו עד שעה ה', והמותר מבערו מן העולם" (שם סתל"ב סעי' א).

טז. הפסק בדיבור והליכה מבית לבית

לפני תחילת הבדיקה, לא יפסיק בשום דיבור, ואפילו מצרכי הבדיקה, אא"כ בענין שלא יוכל לבדוק אם לא ישיח. ואפי' בדיעבד, אם שח לפני תחילת הבדיקה שיחה שאינה מענין הבדיקה כלל, יחזור ויברך **(שם סיתל"ב סעי' ו).**

באמצע הבדיקה, לכתחילה אין להשיח שום שיחה כי אם מצרכי הבדיקה, אך בדיעבד, לא יברך שוב **(שם סעי' ז).**

הליכה מבית לבית להמשך הבדיקה איננה חשובה הפסק להצריך לברך שוב **(שם סעי' ז'.)**

אם היו הבתים רחוקים זה מזה, שיטת הפר"ח שבזה כן נחשבת ההליכה להפסק להצריך לברך שוב. אך הכה"ח (סתל"ב ס"ק כב) כתב ש"המנהג פשוט לבדוק הבתים והחנויות בברכה א' אעפ"י שהחנות רחוקה מן הבית", אך הוסיף שיש לכוין בפי' בשעת ברכה גם על המקומות הרחוקים.

יז. עזרת בני הבית

• "נכון הדבר שיבדוק הוא בעצמו, שכן הוא בכל המצוות: מצוה בו יותר מבשלוחו. **ואם אינו יכול לטרוח בעצמו** ולבדוק בכל החדרים ובכל המקומות, יבדוק הוא חדר אחד או זוית אחת, ויעמיד מבני ביתו אצלו, בשעה שמברך על בדיקתו, ויכון להוציאם בברכתו, והם יענו אמן" **(שם סתל"ב סעי' ח).**

והנה בפסקי תשובות (עמ' י) דייק מכאן שחולק אדה"ז על הפמ"ג (א"א סתל"ב סק"ה) הסובר שאם בעה"ב בודק קצת, יכול מלכתחילה למנות שליח שיגמור הבדיקה, ובזה לא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו.

אך להלכה, דייק הרבי **(אג"ק חלק ט"ו עמ' קנז)** שע"פ הכתוב בסידור **"ויעמיד מב"ב כו' "** הוא **לכתחילה** (וכהפמ"ג), ואין אומרים כשבודק קצת "מצוה בו יותר מבשלוחו"; ויותר מזה: יש מצוה לזכות אחרים במצוה שאינה חובת גברא.

• גם **קטן שיש בו דעת** יוכל להיות שלוחו לבדוק את החמץ, "דכיון שבדיקת

חמץ אינו אלא מדברי סופרים . . לפיכך . . הם אמרו לבדוק והם אמרו שהללו נאמנים על הבדיקה . . ומכל מקום מצוה מן המובחר שלא לסמוך לכתחילה אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל המצות . . לפי שהבדיקה כהלכתא יש בה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצלו ולא יבדקו יפה" (**שם סתל"ב סעי' י**).

יח. בית הכסא וחדר האמבטיה

כתב הקנה בושם (פסח עמ' כט ואילך): "בית הכסא וחדר אמבטיה הוא בד"כ מקום שאין מכניסין בו חמץ, ואין בו חיוב בדיקה, אבל בבית שיש שם תינוקות צריך בדיקה, דאז ודאי מצוי שהתינוקות יכניסו שם חמץ [כמ"ש הר"ן בפסחים], ולמעשה זה תלוי לפי המציאות בכל בית ובית".

אך נ"ל שמאחר ששם החשש איננו לפירורים בחורים וסדקים; די בנקיון שנעשה לפני כן ביום, וכדין ארון בגדים כנ"ל.

יט. מקומות שאין ידו מגעת אליהם

ראינו לעיל שאם יש ברצפה חורים קטנים עמוקים שאינו יכול להכניס את ידו לתוכם, אין לקעקע בשביל זה את הנסרים, אלא יסמוך על הביטול, ודיו (**שם סתל"ג סעי' יט**). בדומה פסק אדה"ז עוד (**שם סעי' כ**), ש"חור שהוא רחב ויכול להכניס ידיו לתוכו, אלא שהוא עמוק מאד, ואין יד אדם מגעת לבדוק בכולו . . הרי הוא בודק בתוכו עד מקום שידו מגעת, והשאר די לו בביטול, אפילו יש שם ודאי חמץ".

כ. בנין משותף

כתב הט"ז (סוף סתמ"ה) **דחצר השותפים** חייב בבדיקה. וכתב בפסקי תשובות (עמ' יג) ש"בבית משותף, מוטל חיוב על כל אחד מהדיירים לבדוק את חדר המדרגות **מהכניסה עד הקומה בה הוא דר**, וכן את חדר ההסקה, **ארונות חשמל** וכדו' . . וטוב שהשכנים ימנו שליח שיבדוק עבור כולם".

כא. מרפסות

מרפסות צריכות בדיקה, ואין הן דומות למובא בשו"ע (סתל"ג סעי' ו), ששם מצויים עורבים כו' (ראה פסקי תשובות עמ' יג).

כב. בתי כנסת ובתי מדרש

בתי כנסיות ובתי מדרשות השמשים צריכים לבודקם. ודעת אדה"ז (**שם סעי' ל"ו**, וכ"פ המ"ב) ש"יכולים לברך על בדיקה זו" - ולא כהפוסקים החולקים המובאים בפסקי תשובות (שם) וא"צ לבטל אח"כ, כי אין החמץ שלו (**שו"ע אדה"ז שם**)

כג. גמר הבדיקה

"בגמר הבדיקה מניח שק זה [בו הניח את החמץ שמצא בעת הבדיקה], הנוצה ושיירי הנר - אם ישנם - בקערורית כף עץ, מעטף הכל בנייר (אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף), ומהדק ע"י חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' א**).

כד. לבטל מיד אחר הבדיקה

"ואחר הבדיקה, **מיד** יבטל כל חמץ שיש בכל גבולו, שלא מצאו בבדיקה" (**שם סתל"ד סעי' ו'**). והטעם: "לפי שביטול זה שלאחר הבדיקה הוא **תקנת חכמי הגמרא**, שתקנוהו מיד לאחר הבדיקה, **כדי שיהיה לו זמן קבוע**, שאם לא היה לו זמן קבוע, היה נשכח" (**שם סעי' יג**).

גם מי שבודק זמן רב לפני הפסח, כי לא יחזור לביתו עד אחר הפסח, פסק אדה"ז (**סתל"ו סעי' א**) שיבטל **מיד** אחר הבדיקה . . כתקנת חכמים שתקנו לבטל תיכף ומיד אחר הבדיקה".

כה. בטול בלשון שמבינים

"ולמה נתקן נוסח הביטול בלשון ארמי? מפני עמי הארץ שאינם מבינים בלשון הקודש כי אם בלשון ארמי. לפיכך, בארצות הללו שאין עמי הארץ מבינים גם לשון ארמי, **צריך ללמדם ולהזהירם שיאמרו נוסח הביטול בלשון שהם מבינים**, שהרי עיקר הביטול הוא בלב, לפיכך צריך להבין בלב מה שהוא מוציא בשפתיו. **ואם עבר ואמר הביטול בלשון שאינו מבינו כלל, אם הוא יודע כוונת הביטול, שכוונתו הוא לבטל החמץ ולהפקירו אף על פי שאינו מבין פירוש המילות שהוא מוציא בשפתיו, יצא ידי חובתו**" (**שם סתל"ד סעי' ח**).

כו. נזכר שלא בדק בכל מקום

"אם גמר לבדוק כל החמץ והסיח דעתו מלבדוק, ופנה לעסקיו, ושוב נזכר שלא בדק במקום אחד או יותר, א"צ לברך עוד הפעם" (לקט הלכות ומנהגים לחג הפסח, ע"פ נטעי גבריאל פ"ח סי"ג).

כז. נוסח הביטול

יש להקפיד לומר "כל חמירא [= שאור. ראה תרגום אונקלוס על שמות י"ג, ז], **וחמיעה** [= חמץ, שם) כו' ", כי גם על שאור עובר על ב"י וב"י אם לא ביטלו (אך מעיקר הדין, די למי שאומר את הנוסח בארמית ב"כל חמירא", כי "חמירא" בארמית כולל גם חמץ) **(שם סתל"ד סעי' ט).**

הנוסח המובא בשו"ע אדה"ז **(סתל"ד סעי' ז)** הוא "לבטל ולהוי כעפרא דארעא", אך המנהג הוא כפי שהביא אדמו"ר הזקן **בסידור:** "לבטל ולהוי **הפקר** כעפרא דארעא" (והוא ע"פ ההגהות מיימוניות הלכות חמץ ומצה פ"ג אות ח, בשם רבינו יצחק הלוי).

כח. דיני בדיקת חמץ ליוצא מביתו לפני פסח ויחזור לאחר הפסח בלבד

כבר הזכרנו לעיל שלדעת הצמח צדק, שהשוכר חדר לאינו יהודי ומוכר לו כל החמץ שבו לפסח, לא יצטרך לבדוק את החדר לפני פסח. ולכן **העצה** למי שלא יהיה בביתו בפסח היא לכלול את כל החמץ שבבית, **במכירת חמץ.**

ומי שאיננו מוכר את ביתו, אם יוצא מן הבית בתוך הל' יום שלפני פסח, ואינו מניח בביתו אדם שיוכל לבדוק, חלה עליו חובה לבדוק את **כל חדריו בלילה שלפני יציאתו**, לאור הנר, ואם שכח ולא בדק בלילה יבדוק ביום לאור הנר; **ומיד אחר הבדיקה יבטל** כל החמץ שאין ידוע לו; **ועל בדיקה זו לא יברך (ראה שם סתל"ו סעי' א).** ובשער הציון (סתל"ו סק"ה) מציין שיש לומר אז "דאיכא בביתא הדין", במקום "דאיכא ברשותי".

ואם יוצא מן הבית קודם ל' יום, נחלקו הפוסקים: יש אומרים שהמקומות בהם הבדיקה מן התורה (החדרים בהם רגילים לאכול חמץ), יצטרכו בדיקה, ורק שאר המקומות יהיו פטורים מבדיקה, אך יש אומרים שאפילו "ודאי חמץ" יוכל לבטלו בזמנו כי מן התורה כל החמץ שבביתו הסגור, כ"מבוער" דמי, כי נחשב

ל"חמץ שנפל עליו מפולת"."

ולענין הלכה, יש לחוש לכתחילה לסברא הראשונה, אבל בדיעבד, כגון ששכח ויצא מביתו ולא ביער החמץ ממנו ונזכר בדרך, וטורח לו לחזור ולבער, יש לסמוך על סברא האחרונה" (**שם סתל"ו סעי' ו**). אך כנ"ל, אם "מוכר את הבית" במכירת החמץ, לא יצטרך כלל לבדוק.

כט. שליח לבטל

טוב לחוש לאומרים שאינו יכול לעשות שליח שיבטל את חמצו, בין בביטול הלילה בין בביטול היום (**שם סתל"ד סעי' טו**). מ"מ, אם לא נמצא בבית בליל הבדיקה, והוא עושה שליח לבדוק ולבטל, "נכון הדבר שיבטל גם הוא בעצמו במקום שהוא שם, כשמגיע זמן הביטול" (**הערת אדה"ז או אחיו על דבריו שבשו"ע שלו סתל"ו סוף סעי' ב**).

ל. מי שאין לו בית לבדוק

"מי שאין לו בית לבדוק, כגון המתארח אצל אחרים ואת ביתו מכר לנכרי, אף שמחוייב לבדוק את כיסי בגדיו, מ"מ אין מברך על בדיקה זו (חי"א, כה"ח), משום שנאמר "תשביתו שאור **מבתיכם**" - בית דוקא.

ומטעם זה גם אין לברך את ברכת בדיקת חמץ על בדיקת מכונית בלבד" (פסקי תשובות עמ' יד. ועד"ז כתב בשבות יצחק, פסח עמ' לב, בשם הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבאך, ושם ביאר דעל אף שמן התורה מחויב לבדוק גם מקומות אלו, הרי מאחר שמבטל את חמצו, יוצא כי עיקר מצות בדיקת חמץ מדרבנן, ו"תקנו על הבית, ואסמכוהו אקרא דתשביתו שאור מבתיכם", ע"ע ספר שלמי מועד עמ' שיג).

לא. מי שיוצא מביתו לכל ימי הפסח ומתארח אצל אחרים

בפסקי תשובות (עמ' יח): " אלו הנוסעים מביתם ומתאכסנים בפסח אצל אחרים, כגון בנים נשואים הנוסעים להוריהם למשך כל ימי הפסח, ומוכרים במכירת חמץ לנכרי את כל הדירה ותכולתה . . יבדקו את החדר שלא מכרו לנכרי בלילה שלפני יציאתם . . משום שבבית אחרים אין חיוב בדיקה, ואף אם מיחדים לאורח חדר לדור שם, מ"מ הרי סמוך על שלחן בעה"ב, ואוכל משל

בעה"ב, ואין החמץ שלו.

ויש (שו"ת מהרש"ם) שנתנו עצה למתאכסן אצל אחרים, שיוכל לבדוק בליל י"ד בברכה, שיבקש מבעה"ב שישכיר לו את החדר שמתאכסן שם באחד מדרכי הקניינים . . ויש (שו"ת שבט הלוי) שפקפקו בעצה זו . . והרוצה להסתלק מן הספק, אל יברך בעצמו, אלא ישמע מבעה"ב את ברכת הבדיקה, ויכוון לצאת, וילך מיד לבדוק חמץ בחדרו המיוחד לו ששכרו מבעה"ב".

אך ראה בהליכות שלמה (פסח עמ' קיח) כתב בפשטות שמי שקיבל חדר מההורים ואין שאר בני הבית נכנסים לשם, יבדוק בברכה.

לב. הנוסע לבית מלון לפסח

"המשכיר בית לחבירו קודם תחלת ליל י"ד . . אם מסר לו המפתח קודם כניסת תחילת ליל י"ד . . השוכר . . מחויב . . לבדוק" **(שו"ע אדה"ז סתל"ז סעי' א ואילך).**

ולפ"ז "השוכר חדר בבית מלון . . על מנת לשהות שם בפסח, **והגיע לשם לפני ליל ארבעה עשר, ומקבל את מפתח חדרו, חל חיוב על האורח לבדוק את חדרו בליל י"ד ובברכה** . . וחייב גם לבטל חמצו ולשורפו למחרת. ואם אין האורח בודק חדרו בליל י"ד, יש חיוב על בעל המלון לבדוק.

ואדם הבא לבית מלון **ביום י"ד או בתוך ימי הפסח, יברר אם בדקו את חדרו** בליל י"ד כדין, **ואם לא בדקו, יבדוק הוא את החדר בברכה**" (פסקי תשובות עמ' כ).

לג. חולה בבית הרפואה

בפסקי תשובות (עמ' כ) מחלק בין חולה המאושפז בבית רפואה, שיבדוק את ארונו וחפציו ללא ברכה, לבין חולה המקבל חדר פרטי (כגון בבית רפואה פרטי) שבודק בברכה.

לד. מניות

בעל מניות **אם אין למשקיע זכות הצבעה** כו', **לא עובר כלל על ב"י וב"י** (פסקי תשובות עמ' כג, ע"פ מנחת יצחק).

לה. זמן הביעור

כבר כתבנו לעיל שמי שברשותו חמץ אחר סוף השעה השישית בערב פסח, עובר על מ"ע ד"תשביתו" (**ראה שו"ע אדה"ז סתל"א סעי' א**). הוסיפו ע"ז חכמים שעה אחת, ומסוף שעה חמישית אסרו את החמץ בהנאה, וכן מזמן זה כבר לא יוכל לבטלו (**שם סתל"ג סעי' ל**). עכ"ז, שעת הבעור מן הדין עדיין בתחילת השעה הששית (**שם סתמ"ה סעי' א**), אך "נהגו להחמיר ולבער חמץ בסוף שעה ה'" (**שם סתל"ד סעי' יג**), כדי שיוכל לבטלו שוב אחר הביעור, לפני תחילת שעה שישית.

חלק שני

סיכום הלכות סדר פסח
המצויות לשיטת אדמו"ר הזקן

(עד סוף סתע"ג בלבד)

להלן עיקר הלכות ליל הסדר **בטעמן**, לשיטת חב"ד. בדברים מסוימים שהובאו מדברי רבותינו, נעשו באילו מקומות שנויי לשון קלים ע"מ להקל על הקורא, במקומות אחרים תומצתו הדברים. בכל מקומות אלו, לא מופיעות מירכאות.

•

א. סידור הקערה, בחזרתו מבהכ"נ

ראה להלן, ס, בתחילתה.

ב. קידוש מיד כשתחשך

"יהיה **שולחנו ערוך מבעוד יום**, כדי להתחיל הסדר **מיד כשתחשך** . . שמצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו, והתורה אמרה: **והגדת לבנך** ביום ההוא" **(שו"ע אדה"ז סתע"ב סעי' א)**, אך **אסור לקדש קודם שיהיה ודאי חשכה**, כי תקנו חכמים את שתיית ארבעת הכוסות בזמן הראוי לאכילת מצה, וזמן אכילת מצה מן התורה בלילה יחד עם קרבן הפסח (וכתיב: ואכלת את הבשר **בלילה** הזה) **(שו"ע אדה"ז סתע"ב סעי' ב)**.

פשוט שבפסח שחל במוצ"ש, הרי "בשבת אסור להכין ולסדר המצות על השולחן לצורך הלילה, כדרך שעושין בחול, אלא ימתין עד הלילה" (ט"ז סתנ"ח סק"א), וה"ה לגבי כל הכנות החג.

הרבי כותב: "אין לובשין קיטל להסדר, וכן אין מקפידין לאיזה רוח יהי' מקום מושבו" **(ספר המנהגים עמ' 39)**.

ג. עוד בענין תחילת הסדר וד' הכוסות בנוגע לילדים

"אם . . התינוקות רוצים לאכול [לפני הקידוש] . . **לא יניחם לאכול הרבה**, שלא ישנו בשעת אמירת ההגדה (**ואפשר שמצת לחם עוני אסור להאכילם אפילו מעט**, קודם אמירת ההגדה)" **(שם סתע"ב סעי' כג)**.

[פשוט שהאיסור להאכיל קטן קודם אמירת ההגדה הוא רק ב"קטן **וקטנה**

שיש בהם דעת להבין מה שמספרים להם ביציאת מצרים" (לפי דברי אדה"ז **סתע"א סעי' י**, בנוגע לאיסור האכלת קטנים מצה בע"פ, והפניית אדה"ז כאן לדבריו שם), ואינו רלוונטי למי שקוראים להם היום "תינוקות"].

חייבים לחנך קטנים וקטנות "שהגיעו לחינוך" (דהיינו שיכולים להבין בעניני ד' הכוסות, שהם: קדושת יו"ט (א'), הגדה (ב'), ברכת המזון (ג'), והלל ונשמת (ד')), בזה שישקה אותם את ד' הכוסות (**שם סתע"ב סעי' כה**).

"מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם עשיית הסדר, כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" (**שם סתע"ב סעי' לא**).

ד. כלים נאים על השלחן

"אפילו כלים שאין צריך לסעודה, יסדרם יפה על השולחן, לנוי, זכר לחירות" (**שם סעי' ו**). וכך נהגו אדמו"רי חב"ד (ראה **אוצר מנהגי חב"ד עמ' קיג ואילך**). אך ע"ע שם (עמ' קיד) שבשנים בהן היה הרבי עורך את הסדר עם מנין מאנ"ש בביתו של הרבי הריי"צ נ"ע, "עמדה על השלחן קערת כסף של אדמו"ר הזקן, הגישו בה מרק, והרבי היה נוטל ממנה שלוש כפות אל צלחתו. גם היין היה בתוך קנקני כסף. **אך לא היו על השלחן כלי כסף לנוי, וגם לא סתם "כלים נאים" שאינם לצורך הסעודה**".

ה. הסיבה

"אימתי צריך להסב? בשעת אכילת כזית שמברך על אכילת **מצה**, ובשעת אכילת הכריכה מצה ומרור, ובשעת אכילת אפיקומן, ובשעת שתיית **ד' כוסות**, לפי שכל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות . . אבל מכל מקום, המיסב בכל הסעודה, הרי זה משובח, ועושה מצוה מן המובחר" (**שם סתע"ב סעי' יד**).

למעשה, כתב הרבי (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' לו, פסקה "שלחן עורך"**): "**מנהגנו: אוכלין [את הסעודה] שלא בהסיבה**".

[יש להעיר שאדה"ז לא הזכיר כאן הסיבה בכזית שמברך עליו "המוציא". הדברים מבוארים להלן (**שו"ע אדה"ז סי' תע"ה סעי' ה**'): מעיקר הדין ברכת המוציא איננה מצריכה כזית (בזה חולק אדמו"ר הזקן על המ"א סתע"ה סק"ד, וכשיטתו בשו"ע אדה"ז סי' קסז סוף סעי' ד), והסיבה שאוכלים למוציא-מצה

שני כזיתים, לדעת אדה"ז, היא מחלוקת הגאונים בענין: מהי המצה שבאכילתה יוצא ידי חובת "אכילת מצה", העליונה או הפרוסה? לפיכך, למעשה, גם אם לא יאכל את **שני הכזיתים של המוציא-מצה** יחד, אלא זה אחר זה, יאכלם **שניהם בהסיבה. שו"ע אדה"ז סתע"ה סעי' ט**].

לגבי קריאת ההגדה וההלל, איתא **(שם סתע"ג סעי' מח)** "**לא יקרא** ההלל וההגדה **כשהוא מוטה על צדו, אלא ישב באימה וביראה**".

ההסיבה, **בצד שמאל דוקא, ואף לאיטר יד (שם סתע"ב סעי' ט).**

הסיבה על ירך חבירו נקראת הסיבה, אבל **על ירך עצמו, לא**, מפני שנראה כדואג **(שו"ע סתע"ב סעי' ח).**

"אשה . . אינה צריכה הסיבה . . ואם היא חשובה ודרכה להסב, צריכה הסיבה, וכל **הנשים** שלנו נקראות חשובות. ואף על פי כן, **לא נהגו להסב**, לפי שיש אומרים שבזמן הזה, אין צריך להסב כלל, כיון שאף בשאר ימות השנה, אין רגילות להסב כלל בארצות הללו, אלא אף המלכים הגדולים יושבין כדרכן" **(שם סתע"ב סעי' י).**

מובא (באוצר מנהגי חב"ד עמ' קלח) שהרבי הריי"ץ והרבי "היו יושבים על הכסאות הרגילים, **ולשמאלם ניצב כסא נוסף, ועליו היו מונחים כרים להסיבה.** ולא היו מציעים את ההסיבה על מיטות" [עפ"ז, הדיוק מלשון רש"י והרשב"ם בפסחים צט, ב: "**עד שיסב . . במטה ועל השלחן**", המובא בכמה פוסקים (ראה פסקי תשובות עמ' ריט) הוא לאו דווקא].

ו. אכל מצה או שתה א' הכוסות בלי הסיבה

"כל מי שצריך להסב, ואכל או שתה בלא הסיבה . . **בדיעבד יצא** בלא הסיבה" [וסומכים על הדעה לפיה אין צריך להסב בזמן הזה - ראה לעיל] **(שו"ע אדה"ז סתע"ב סעי' טו).** "ומכל מקום, לענין אכילת **מצה, טוב להחמיר** לחזור ולאכול בהסיבה, וכן לענין **כוס שני** . . ואין צריך לחזור ולברך בפ"ה" **(שם).**

כוס ראשונה, שלישית ורבעית, מבאר **(שם)** אדה"ז **שאין לחזור** ולשתות בהסיבה, אם לא היסב.

[הטעם לכ"ז הוא כדלהלן: הרי נפסק ש:

- אין דרך לשתות כוס נוספת בין כוס ראשונה לשניה, שלא ישתכר וימנע מקריאת ההגדה **(שם סתע"ג סעי' יא)**.

- אסור לשתות בין כוס שלישית לרביעית, שמא ישתכר וישן, וימנע מקריאת גמר ההלל **(שם סתע"ט סעי' ג)**, ועוד כי אסור לאכול או לשתות אחר אכילת אפיקומן, שלא יעבור טעמו מפיו **(שם סתע"ח סעי' א)**.

- אין שותין יין אחר כוס רביעית שמא ישתכר ולא יעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ובסיפורי הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו, ועוד שאסור לשתות אחר אכילת האפיקומן **(שם סתפ"א סעי' א)**.

"וא"כ, בשעה שבירך על כל אחד משלשה כוסות אלו בלא הסיבה, ואחר כך כשנזכר ששתה בלא הסיבה ורוצה לחזור ולשתות, הרי זה נמלך [כי הרי לא התכוון כלל לשתות עוד על סמך הברכה שבירך, מהסיבות הנ"ל], **וצריך לחזור ולברך, ויהא נראה כמוסיף על מנין הכוסות שתיקנו חכמים" (שם סתע"ב סעי' טו)**.

לעומת זאת, אין הרי מניעה לשתות יין בין כוס ב' לג', לפני אכילת האפיקומן **(ראה שם סתע"ג סעי' יא)** והוא כי "יין שבתוך הסעודה אינו משכר וי"א גם יין שלפני המזון" **(שם סצ"ט סעי' ב)**, ולכן, כנ"ל, אם שתה את הכוס הב' ללא הסיבה, יוכל (ויצטרך) לשתות אותה שוב ללא ברכה.

יש להעיר שכל הנ"ל מבוסס על זה שפסק אדמו"ר הזקן **(בשו"ע אדה"ז סתע"ד סעי' ב)** כדעת הרמ"א שמברכין על כל אחד מד' הכוסות, כי "כל אחד ואחד הוא חירות ומצוה בפני עצמה", ולא כדברי השו"ע שאין מברכין אלא על הכוס הא' והג' בלבד. והיינו ש מה ש"נראה כמוסיף על מנין הכוסות" הוא לא מעצם שתיית כוס נוספת, אלא מהברכה שיצטרך לברך].

ז. כמות היין שיש לשתות לכ"א מד' הכוסות

טוב לחוש לאומרים שמצווה **לכתחילה** לשתות **את כל הכוס** [בכ"א מד' הכוסות, ולכן העצה "ליקח כוס קטן ולשתות כולו"]. לדעה זו, בדיעבד, **אם שתה רוב הכוס**, יצא. אך **מעיקר הדין**, אפשר לסמוך על אומרים (אף בכוס גדולה) שדי אפילו לכתחילה ב"מלא לוגמיו", שהוא **רוב רביעית (שם סתע"ב סעי' יט)**.

מכל מקום, בכוס האחרונה, צריך לשתות רביעית שלמה כדי שיוכל לברך

ברכה אחרונה ללא פקפוק (שם) [הדברים מבוססים על דברי **שו"ע אדה"ז סי' ק"צ סעי' ו, ו"סדר ברכת הנהנין" פ"ח ה"א**, שם מובא שיש להסתפק, בשתיית יין, אם הקובע לברכה אחרונה הוא רביעית או כזית].

"שיעור כוס רביעית, לקידוש והבדלה ולברכה אחרונה, ולכל דבר ששיעורו ברביעית, הוא כלי המחזיק . . 86 גרם מים, **וכלי המחזיק 86 סנטימטר [כל סנטימטר מעוקב] זהו הרביעת**, וסימנך "כוס" בגימטריא 86" (שיעורי תורה לגרא"ח נאה עמ' קעז).

"כ"ק אדמו"ר . . היה משתמש **בכוס גדולה** של כסף, כוס ללא "רגל" (כבכולא שתא), והיה מניחה לימין הקערה" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קלח).

ח. משך זמן השתיה

"צריך ליזהר לכתחילה לשתות **רוב הרביעית בבת אחת" (שם סתע"ב סעי' כ)**. בספר המנהגים (עמ' 39): "שותה **הכוס, כולו, ובבת אחת**, מנהג בית הרב. וכן בשאר ג' כוסות".

אף אם שתה בכמה פעמים, לא יצטרך **לשתות שוב** אא"כ שתה את "**רוב הרביעית**": לא' מב' הכוסות הראשונים: **ביותר מ"כדי שתיית רביעית"** (שאז ישתה שוב **בלי ברכה**); ולא' מב' הכוסות האחרונים: ביותר מ"כדי אכילת פרס" **(שו"ע אדה"ז שם)**.

כ"ז ע"פ שו"ע אדה"ז, אך אחיו של אדמו"ר הזקן המהרי"ל העיד **(שו"ת שארית יהודה או"ח סט"ו)** שלמשנתו האחרונה של אדה"ז, יש לשתות שוב כל א' מהכוסות אם שהה במשך שתיית רוב הרביעית יותר מ"כדי שתיית רביעית".

ט. ד' כוסות על חמר מדינה

"במקומות שאין יין מצוי, מצוה מן המובחר ליקח מי צימוקים, אבל מעיקר הדין, במקומות שאין יין מצוי . . יכול ליקח לד' כוסות שאר משקים שהם חמר מדינה . . וכל זה במי דבש וכיוצא בו משאר משקין החשובים . . אבל שאר משקין הגרועין, כגון מי תפוחים . . הרי הן כמו מים" **(שם סתע"ב סעי' כח ואילך)**.

[בהגדה שבסידור, מופיע בסוף ההגדה, אחר הברכה האחרונה על היין:

"ברכת בורא נפשות על שאר משקין: ברוך . . ברוך חי העולמים", וכנראה שנדפס למי שישתה את כוסותיו מחמר מדינה].

י. מזיגת הכוס

על אף שהזכיר אדה"ז (**סתע"ג סעי' א**) ש"אם אפשר, טוב שלא ימזוג הבעל בית בעצמו, אלא אחר ימזוג לו, שיהא לו כמשרתו, כלומר דרך חירות", הרי לפועל כתב הרבי (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' ח, פסקה "קדש"**): "מנהג בית הרב: מוזגין הכוס, **ואין מדקדקין שימזוג אחר**".

יא. דרך לקיחת כוס הקידוש (כוס הראשונה)

"לוקחו בימינו, מוסרו לשמאלו, מעמידו, דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף ידו הימנית, כשהיא כפופה קצת כעין בית קיבול, ד' אצבעותיו מוגבהות והגודל מושכב מן הצד. ומקדש מעומד, והכוס מוגבה למעלה משלשה טפחים מעל גבי השולחן. וכ"ז הוא גם בשאר ימות השנה" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, שם**).

יב. הבדלה, אם חל פסח במוצ"ש

"אם חל פסח במוצאי שבת, צריך לומר **הבדלה לאחר הקידוש** [על אותה הכוס, לפני שתייתו], ואם יש לו **נר**, יברך עליו קודם ההבדלה, לאחר הקידוש, ואחר ההבדלה יברך **שהחיינו**, נמצא סדר הברכות **יקנה"ז** . . **אבל אין מברכין על הבשמים** בכל מוצאי שבת ליו"ט . . שתענוג יו"ט ושמחתו משיב את הנפש" (**שם סתע"ג סעי' ו**).

"הבדלה. מנהג בית הרב: בהבדלת מוצש"ק שחל ביו"ט **אין מקרבין הנרות ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים בצפרנים**. ורק, **בעת ברכת בורא מאורי האש, מסתכל בנרות כמו שהם כ"א בפ"ע**" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' י**).

יג. שכח להבדיל

"אם שכח להבדיל ולא נזכר עד לאחר שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד לאחר גאל ישראל, ולא ישתה הכוס מיד, אלא יאמר עליו ברכת הנר וההבדלה,

ואח"כ ישתנו.

ואם לא נזכר עד תוך הסעודה, צריך להפסיק באמצע אכילתו מיד שנזכר, ולהבדיל על הכוס, ולא יברך עליו בורא פרי הגפן, אלא אם כן שבשעה שבירך בורא פרי הגפן על כוס השני, היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה.

ואם לא נזכר . . ימתין עד לאחר ברכת המזון, שאז יאמר ברכת הנר וההבדלה וישתה הכוס של ברכת המזון.

ואם לא נזכר . . יבדיל על כוס הרביעי (ואם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס רביעי, יבדיל על כוס חמישי, כיון שאי אפשר בענין אחר)" **(שם סעי' ז).**

יד. "ורחץ"

"קודם שמטבל הירק בחומץ או במי מלח וכיוצא בהם, צריך ליטול ידיו **בלא ברכה** . . שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה בלא ברכה" **(שם סתע"ג סעי' יט).**

"**מי שטעה ובירך** על הנטילה של "ורחץ", **יברך גם "המוציא" ו"על אכילת מצה"** ויאכל מצה. אחר כך "כרפס" ,"מגיד" ,"מרור" ו"כורך"" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קמז, **ע"פ שיחת אחש"פ תשי"ט, תורת מנחם חכ"ה עמ' 230 ואילך).**

טו. אכילת כרפס

"אחר ששתו כוס ראשון, צריך כל אחד ואחד לאכול **מעט ירקות בטיבול,** דהיינו שיטבלנו בחומץ או במי מלח או בשאר מיני טיבולים, ואם אין לו, יטבלנו בחרוסת

[**בסידור** כתב אדמו"ר הזקן: " ויטבול במי מלח או חומץ ויברך", וכתב ע"ז הרבי (**בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' י"א, פסקה "במי מלח או חומץ"**): "**אבל לא בחרוסת,** דכיון דבטיבול שני, חרוסת מצוה, לאחר שמילא כריסו ממנו, יביאנה למצוה? אתמהה!", והפנה הרבי לדברי הרא"ש על פסחים קיד, א].

ולמה תקנו חכמים דבר זה? **כדי להתמיה את התינוקות,** שיראו שינוי שאוכלין ירקות בטיבול, שאין דרך לאכלם קודם הסעודה בכל ימות השנה, **וישאלו על שינוי זה** . . וכיון שאכילה זו אינה אלא להתמיה את התינוקות, לפיכך אין צריך

כזית כשאר אכילות שבתורה

[בסעי' י"ח פוסק אדה"ז ש"**לא יאכל** מהירקות **כזית**", והוא משיקולי ברכות הנהנין, כמבואר בסעי' י"ז וי"ח באריכות]

ונוהגין לחזור אחר ירק הנקרא כרפס . . לפי שהוא נוטריקון ס' פרך, כלומר ס' רבוא עבדו עבודת פרך, ואם אין לו כרפס, יקח ירק אחר מאיזה מין ירק שירצה, ובלבד שלא יהיה מהירקות שיוצאין בו ידי חובת מרור" (**שם סתע"ג סעי' יד וט"ז**).

בפועל, כתב הרבי (**בספר המנהגים עמ' 39**): "הכרפס. נוהגין ליקח **בצל** (או תפוח אדמה)".

"כ"ק אדמו"ר . . היה מניח בקערה חתיכת בצל גדולה **על קליפתה** . . וכשהיו מגיעים לאכילת הכרפס נטל בסכין מהחלק **הפנימי** (שבמרכז הבצל), ואותו היה טובל ואוכל. אחרי הוצאת החתיכה, לא היה מחזיר את שארית הבצל לקערה" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קלד. לגבי אי החזרת הבצל לקערה, ע"ע להלן, ע"פ ההגדה של הרבי וספר המנהגים).

"כ"ק אדמו"ר . . השתמש **במי מלח** . . **ומטבילו שלוש פעמים**" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קמח).

"ויטבול - **ואח"כ** - יברך. כדי לתכוף הברכה להאכילה בכל מה דאפשר" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' יא**).

בסידור אדמו"ר הזקן כתב, אחר ברכת "בורא פרי האדמה" שעל הכרפס: "יכוין **להוציא גם המרור** בברכה זו".

כתב הרבי (**ספר המנהגים עמ' 39, ובדומה בהגדה שם**): "כרפס. נוהגין לאכלו **שלא בהסיבה**. ולאחר כרפס, **לא ראיתי מחזירין הנשאר מהכרפס על הקערה** (ובמילא מכאן ולהלן אין על הקערה אלא ה' דברים)".

טז. הכנת ה"מי מלח", כשחל פסח בשבת

פסק אדה"ז **בהלכות שבת** (**שסכ"א סעי' ג**): "וכן **אסור לעשות מי מלח מרובים** . . לתת לתוך הכבשים . . כיון שכובש אותם להתקיים, דומה לעיבוד, שהמלח מקיימן, ויש אומרים שהכובש אסור מפני שהוא כמבשל מדברי סופרים. ואפילו

לעשות מי מלח . . שלא לתת לתוך הכבשים אלא לטבול בהם את פתו . . אסור לעשות מהם הרבה ביחד, דהיינו לעשות בבת אחת לצורך טבול ב' סעודות, אלא **מעט לצורך סעודה אחת בלבד** (מפני שכשהוא עושה מהם הרבה, נראה כאלו עושה אותם לכבישה).

ואם נותן ב' שליש מלח ושליש מים . . אסור לעשות אפילו מעט . . מפני שנראה כעושה מורייס לכבוש בו דגים".

ועד"ז פסק כאן אדה"ז (**סתע"ג סעי' יט**) ש"**אם חל פסח בשבת**, יכול לעשות המי מלח בשבת, ובלבד שלא יעשה אלא **מעט מזעיר מה שצריך לטיבול זה בלבד**, ולפי שקשה הדבר לצמצם כל כך, **יעשה המי מלח מערב שבת**, ואם שכח, יעשה בשבת מעט מזעיר".

בספר הלכות ליל הסדר[1] (ח"א עמ' שדמ) העיר שההיתר לעשות **מעט** מי מלח בשבת, הוא בסמוך לסעודה דווקא, ו"כשעומד מקודם הכרפס, והוא בליל פסח שחל בשבת, אסור לו לעשות אפילו מעט מי מלח לצורך הסעודה, שהרי אי"ז סמוך לסעודה ממש. ומותר לו לעשות רק **מה שצריך** לצורך הטיבול עצמו, שהוא **מעט מזעיר**".

•

להלן פירוט עניני סידור הקערה, וכן קצת מההנהגות הקשורות לכ"א מהמינים.

יז. סדר הקערה

"יסדר על שולחנו קערה בג' מצות מונחים זה על זה. הישראל, ועליו הלוי, ועליו הכהן, ועליו לימין, הזרוע, וכנגדו לשמאל, הביצה, תחתיהם באמצע, המרור, ותחת הזרוע החרוסת, וכנגדו תחת הביצה הכרפס, ותחת המרור החזרת שעושין כורך" (**סדור אדמו"ר הזקן**, וראה ג"כ **בדומה בשו"ע שלו סתע"ג סעי' כו**).

"נוהגין ליקח חזרת (סאלאט) ותמכא (חריין) שניהם - הן למרור והן לכורך" (**ספר המנהגים עמ' 39**).

"אנו נוהגין **לסדר הקערה בלילה וקודם הקידוש**, וכדמוכח גם מסידור רבינו

1) לרב חיים אליעזר אשכנזי שליט"א.

שכתב ע"ד הקערה בין סדר ק"פ לקידוש" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' ה**).

"כ"ק אדמו"ר . . היה **מסדר** את הקערה **כשהוא עומד**" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קכה).

"בבית הרב מסדרין המצות **על מפה** ולא על קערה, מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף . . ונוהגין **להפסיק במפה בין מצה למצה** . . המצות - רומזים לכלים, מה שמניחים על המצות - לאורות. ולכן נוהגים לקחת **מצות כפופות** - בית קיבול, שזהו ענין כלי האמיתי" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' ו; ובדומה בספר המנהגים עמ' 38-39**).

"גם בשולחנו של האדמו"ר סידר **כל אחד** מהמסובים **שלוש מצות וקערת מינים לעצמו**" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קכג).

זרוע: צריך שיהיה לפניו בשר, **זכר לפסח**. ומה שנהגו מדורות ראשונים שהבשר יהיה מפרק הנקרא זרוע, הוא זכר למה שגאלם הקב"ה בזרוע נטויה (**שם סתע"ג סעי' כ'**). "ונהגו שהבשר יהיה **צלוי** . . זכר לפסח" (**שם סעי' כ"א**).

לפועל "נוהגים לקחת **חלק מצואר העוף**" (**ספר המנהגים עמ' 39**).

אצל הרבי "הזרוע היתה **צלויה, ושמא גם נתבשלה קודם לכן**" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קל).

לגבי (**אי**) **אכילת ה"זרוע"**: כתב אדה"ז (**שם**) ש"אין נוהגין לאכלו בלילה הזה", והוסיף ש"לפיכך, אם שכח לצלותן מערב יו"ט, לא יצלה ביו"ט . . אא"כ דעתו לאכלו למחר ביום" (**שם**). אך כתב הרבי (**ספר המנהגים שם**) ש"מדקדקין **שלא לאכול הזרוע אח"כ** - כל זה הרחקה שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח, ומטעם זה הנה כ"ק מו"ח אדמו"ר **מסיר כמעט כל הבשר** מעל עצמות ה"זרוע""

[בדומה מובא באוצר מנהגי חב"ד (עמ' קכט ואילך, והוא **מאג"ק ח"ב עמ' קל**) שאין אוכלים את הזרוע **גם לא לאחר זמן**, כדי לשלול את הדמיון לקרבן פסח].

ביצה: צריך שיהיה לפניו עוד תבשיל, **זכר לחגיגה**. ומה שנהגו מדורות ראשונים שהתבשיל השני יהיה ביצה, הוא לפי שביצה הוא "ביעא" בלשון ארמית, כלומר "דבעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא" [= ביקש ה'

לגאול אותנו בזרוע נטויה].

ועושין את הביצה בין צלויה בין מבושלת (**שו"ע אדה"ז שם**). בפועל, עושין את הביצה "**מבושלת עד שתתקשה**" (**ספר המנהגים עמ' 39**).

על הטעם המובא בכמה פוסקים שהביצה זכר לאבילות דחורבן ביהמ"ק, כתב הרבי (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' ו**): "וצע"ק דמוכח במשנה ובירושלמי דגם בזמן בהמ"ק היו לוקחים שני תבשילין ואז לא עשו זכר לאבלות. וא"כ נצטרך לומר אשר מאות שנים לקחו מין אחר לזכר החגיגה ואחר החורבן שינו מנהג זה" [נ"ל שהמשנה: היינו פסחים פ"י מ"ג, והירושלמי: פסחים פ"י סוף הלכה ג, שם "תני: **ובגבולין**, צריכין שני תבשילין, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה"], וע"ע להלן.

אוכלין את הביצה בתוך הסעודה (**שו"ע אדה"ז שם**). [**ראוי לציין שבסתע"ו סעי' ו**, מזכיר אדה"ז אכילת **ביצים** בסעודה, בלי לציין את הביצה שעל הקערה].

והמנהג שאת הסעודה "**מתחילין** - בשני הלילות - **באכילת הביצה** (שעל הקערה), **וטובלה במי המלח**" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' לו; ספר המנהגים עמ' 41**).

בהגדה (**שם**) מוסיף הרבי, בטעם אכילת הביצה בתחילת הסעודה: "והוא זכר לאבלות חורבן ביהמ"ק, שכשהי' קיים היו מקריבין ואוכלין פסח (שו"ע רבינו סו"ס תע"ו)". המקור לדברי הרבי, כפי שמציין, הוא שו"ע אדה"ז (**סתע"ו סעי' ו**): "נוהגין בקצת מקומות לאכול **ביצים** בסעודה זכר לאבילות" [ופשוט שאין סתירה בין דברי הרבי דלעיל (לגבי היות הביצה דווקא, זכר לחגיגה), לבין דבריו כאן, כי כאן הטעם הוא לעצם אכילת ביצה בסעודה בלבד].

"את הביצה מניחים בקערת הסדר כשהיא **בקליפתה**. כ"ק אדמו"ר . . היה מדקדק שלא תישבר קליפת הביצה, אף שטורח היה לו להעמידה במקומה על-גבי המצות כשהיא בשלמותה" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קלא).

גם אם חל פסח במוצאי שבת, שלא היתה אז חגיגה נאכלת בלילה זה, אעפ"כ מביאים את הביצה זכר לחגיגה, ואדרבה המדקדק שלא יקחנו נראה שעושה כמין קדשים ממש (**שם סתע"ג סעי' כג; ספר המנהגים עמ' 39**).

מרור:

"אלו ירקות שאדם יוצא בהן יד חובת מרור: **בחזרת (שקורין סאל"ט) . . הוא לטוגה . .** בעולשין (שקורין אנדיבי), בתמכא (שקורין קרין), בחרחבינא (שקורין בערבי אלקרצינא), ובמרור (. . והוא לענה), לפי שנאמר בתורה מרור סתם, וקיבלו חכמים שאין שום מין ירק מר נקרא בשם מרור סתם, אלא ה' מיני ירקות אלו" (**שם סתע"ג סעי' כז**).

"מדברי סופרים, **מצוה לחזור אחר חזרת**, אפילו לקנותו בדמים יקרים . . ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה, לפי שמצות מרור היא זכר למה שמררו המצרים את חיי אבותינו בעבודת פרך, והם נשתעבדו בהם בתחילה בפה רך על ידי פיוסים, ונתנו להם שכר, ולבסוף מררו חייהם בעבודה קשה, לכן יש לאכול החזרת שתחילתה מתוקה ורכה וסופה קשה ומר, דהיינו כשהקלח שלה מתקשה כעץ, ונעשה מר כלענה" (**שם סתע"ג סעי' ל**).

בפועל, כבר כתבנו ש"מרור. **חזרת, נוהגין ליקח חזרת (סאלאט) ותמכא (חריין) שניהם - הן למרור והן לכורך" (ספר המנהגים עמ' 39).**

ביום טוב "אסור לשחוק את הפלפלין ואת החרדל ברחיים קטנים שלהם, אפי' שוחקן אחד אחד, כיון שדרך לשחוק הרבה ביחד ביום א', לצורך ימים רבים, ה"ז **דומה לעובדין דחול, והוא זלזול ליום טוב.**

ומטעם זה, **אסור לגרר ביו"ט התמכא (קריי"ן)** במורג חרוץ, לפי שדרך לגררו הרבה ביחד לצורך ב' וג' ימים" (**שו"ע אדה"ז הלכות יו"ט, סתק"ד סעי' ד**).

"חמשה מינים הללו מצטרפות לכזית, ויוצאים בהם **בין בעלין בין בקלחים**, אבל לא בשרשים" (**שם סתע"ג סעי' כח**). "העלין אין יוצאין בהן אלא אם כן הם לחין . . **אבל לא כמושים.**

אין יוצאין בקלח מבושל . . וכן אם נשרה מעת לעת אפילו במים צוננים, אין יוצאין בו, ומקצת ההמון אין נזהרין, ונהגו לשרות המרור יותר ממעת לעת בצונן כדי להפיג מרירתו קצת, ויש מי שמיישב מנהגם . . אין להחמיר" (**שם סתע"ג סעי' כט**).

"**ואם אין לו** . . יקח איזה ירק מר שירצה . . והוא שיש לו שרף (פירוש: כשמחתכין בו וסוחטין אותו במקום חתוכו, יוצא ממנו מוהל לבן כחלב) ופניו

מכסיפין, דהיינו שעלה שלו אינו ירוק מאוד . . ומכל מקום לא יברך עליהם.

מי שהוא חולה או איסטניס ואינו יכול לאכול מרור, טוב שילעוס מעט עד שירגיש טעם מרירות בפיו לזכר בעלמא, בלא ברכה, כשאי אפשר כלל; אבל חייב אדם לדחוק את עצמו לקיים מצות חכמים לאכול כזית שלם אף אם יכאוב עליו" (שם סתע"ג סעי' לא).

חרוסת: "ותקנו שיהיה לפניו חרוסת בשעת אמירת ההגדה, שהחרוסת הוא **זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים, וזכר לתפוח" (שם סתע"ג סעי' כ).**

"**נקרא שמו חרוסת - זכר ללבינה** שהיא מעשה חרסית (מרדכי פסחים סדר הגדה הקצר - בשם הירושלמי)" **(הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' ז).**

"החרוסת צריך להיות עב, לפי שהוא זכר לטיט . . ואח"כ צריך לרכך אותו במשקה, זכר לדם, ויש לרככו במשקה אדום, כגון חומץ או יין אדומים.

ויש לעשות החרוסת מפירות שנמשלו בהם כנסת ישראל, כגון תאנים . . ואגוזים . . ותמרים . . ורימונים . . ותפוחים, זכר לתחת התפוח עוררתיך, שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב, ושקדים . . ומעיקר הדין, יכול לעשותו אפילו מירקות, ולרככו אפילו במים ושאר משקין, אבל על כל פנים צריך ליתן לתוכו דבר שיש בו קיוהא [= חמצמצות] כגון תפוחים או יין וחומץ" **(שם סתע"ג סעי' לב).**

"וצריך ליתן בתוכו תבלין הדומין לתבן, כגון קנמון וזנגביל, שאין נידוכין הדק היטב, ויש בהן לאחר הדיכה חוטין קשין וארוכין קצת כמו תבן, זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט" **(שם סתע"ג סעי' לג).**

בפועל, כתב הרבי **(ספר המנהגים עמ' 39):** "חרוסת. מכמה שנים **מנהגינו לא לקחת קידה וקנמון מחשש תערובת חמץ, רק תפוחים אגסים ואגוזים".**

"וקודם הטבילה מרכך החרוסת ביין שבתוך כלי . . ואין משקע כל הכזית בחרוסת, לפי שעתה אין מצוי קפא (מין תולעת) במרור כמו בימי הש"ס ואין מטבילין בחרוסת אלא משום מצוה זכר לטיט" **(הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' לה).** "כ"ק אדמו"ר . . נוטל את החרוסת (היבשה) מתוך הקערה, ונותנה **בתוך היין אשר בצלחת** שעליה מונחת הכוס" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קעט).

"**אם חל פסח בשבת**, צריך ליזהר לרכך החרוסת במשקה **מערב שבת**, ואם שכח לרככו מערב שבת, ירככו בשבת על ידי שינוי, דהיינו שמתחלה יתן המשקה לתוך הכלי ואח"כ יתן לתוכו החרוסת ויכול לערבו באצבעו או אוחז בכלי ומנענע עד שיתערב" (**שם סתע"ג סעי' לד**).

כרפס: ראה לעיל, פסקה "אכילת כרפס".

יח. "יחץ"

"צריך ליקח מצה האמצעית, משלש מצות המונחים לפניו בקערה, ולבצוע מקצתה . . [הטעם מבואר **בסעי' לו: כדי לומר ההגדה על "לחם עוני"**, ו"דרך עני בפרוסה"] ונהגו כל ישראל שמקצת זה שבוצעים מהמצה עושין בו גם כן מצוה **אחרת**, דהיינו שמשמרין אותו לאפיקומן. ולפיכך, נכון הדבר **שיהיה מקצת הזה רוב המצה, שאפיקומן היא מצוה חשובה**, שהיא לנו במקום הפסח.

ונוהגין להצניעו תחת המפה, זכר למשארותם צרורות בשמלותם" (**שם סתע"ג סעי' לה**).

כתב הרבי: "ופורסין המצה **כשהיא בתוך המפה, מכוסה**" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' יא**).

ועוד (**שם**), לגבי החלק שמצניעים לאפיקומן: "ונוהגין **לכרכו במפה** . . **ולהניחו בין הכרים** (המנהיג) שלא יבא לאכלו בתוך הסעודה". ובאוצר מנהגי חב"ד (עמ' קנא, ע"פ ספר **המלך במסיבו ח"א עמ' קמ**) כתב ש"הדיוק הוא **בין** הכרים דוקא, ולא תחתיהם".

ועוד (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, שם**): "כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע - (ומובן אשר כן עשה גם בנו כ"ק מו"ח אדמו"ר) היה שובר **את האפיקומן לחמש חתיכות**".

עוד כתב הרבי (**שם**): "**אין נוהגין בחטיפת האפיקומן** בבית הרב. ולהעיר ממרז"ל בתר גנבא גנוב וטעמא טעים (ברכות ה, ב)".

יט. מגיד

הא לחמא עניא: אדה"ז **בשולחן ערוך שלו** (**סתע"ג סעי' לו**), וכן בסידור, כתוב להגביה את הקערה שבה המצות, **לאמירת "הא לחמא עניא"**, אך כתב

הרבי (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' יב; ספר המנהגים עמ' 39**): "בבית הרב אין מגביהין הקערה רק מגלין מקצת המצות".

"כ"ק אדמו"ר . . היה מדקדק שכל שלוש המצות תהיינה מגולות במקצתן, גם המצה האמצעית, הפרוסה (ויש אומרים שהיה מסבבה שיהא הצד השלם מגולה כלפי חוץ)" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קנז).

"הֵא [של "הא לחמא עניא"] **בצירי**" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' יב; ספר המנהגים עמ' 39**).

על הפסקה "הא לחמא עניא . . לשנה **הבאה** . . לשנה **הבאה**", כתב הרבי (**בהגדה שם, ע"פ דברי הרבי הריי"ץ בספר השיחות תרצ"א; ובדומה בספר המנהגים עמ' 39**): "לשנה **הבאה** כו' **הבאה**. אאמו"ר אמר **הראשון - מלעיל, השני - מלרע**".

מה נשתנה: לפני אמירת "מה נשתנה", "נהגו לעקור הקערה שבה המצות מלפני בעל הבית האומר ההגדה, ולהניחו בסוף השלחן, כאלו כבר אכלו, **כדי שישאלו התינוקות**. ועכשיו, אין נוהגין אפילו בעקירת הקערה, לפי שהתינוקות יודעין שעיקר האכילה לא תהיה ממצות אלו שבקערה, ולפיכך לא ישאלו כלום כשיסירן מעל השולחן" (**שם סתע"ג סעי' לח**).

בפועל, המנהג כפי שכתב אדה"ז **בסידור**: "מסלקין הקערה עם המצות **לצד אחר**".

לפני אמירת "מה נשתנה", " **צריך למזוג כוס שני**, ואין צריך שטיפה והדחה, שהרי שטפו והדיחו קודם הקידוש" (**שם סתע"ג סעי' לט**). מבואר (**שם סעי' מ**) כי מטרת המזיגה במקום זה היא **לגרום לתינוקות לשאול** למה שותים כוס שניה לפני הסעודה.

"ואם אין דעת בבן לשאול, הרי אביו חייב ללמדו לשאול מה נשתנה כו' . . ואפילו אם מסובין שני תלמידי חכמים . . שואל אחד מהם את חבירו מה נשתנה" (**שם**).

"מנהג ישראל בכמה מקומות, **שהראשון לשאול את הקושיות**, הוא הקטן **שבבנים**" (אוצר מנהגי חב"ד עמ' קסג, ע"פ **שיחת אחש"פ תש"מ**).

"אם אין לו בן, אזי הבת שואלת" (אוצר מנהגי חב"ד שם, ע"פ **שיחת אחש"פ**

תשד"מ) [ענין זה חידוש הוא, כי הרי בגמרא (פסחים קטז, א), ובדומה ברמב"ם, בשו"ע, ובשו"ע אדה"ז, איתא "אם אינו חכם (הבן - הראה המעת'), אשתו שואלתו, ואם לאו, הוא שואל לעצמו", והבת איננה מוזכרת).

"ידועה הנהגתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, בודאי נהגו כך גם רבותינו נשיאנו שלפניו, **שאחרי אמירת "מה נשתנה", על ידי הקטן שבמסובים, נהג לחזור ולומר בעצמו "מה נשתנה" זו הוראה לרבים"** (אוצר מנהגי חב"ד שם, ע"פ **שיחת י"א ניסן תשמ"ג; ראה ג"כ בספר המנהגים עמ' 40**).

עבדים כו': "ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו התשובה על שאלותיו, דהיינו אמירת ההגדה, שהיא **מצות עשה מן התורה**, ואפילו אם לא שאל אותו הבן כלום, שנאמר: **והגדת לבנך** ביום ההוא וגו'. ולפיכך צריך לומר ההגדה **בלשון שמבינים הקטנים והנשים, או יפרש להם הענין לפי דעתם. אם הם מבינים הרבה, יפרש להם הכל" (שם סתע"ג סעי' מ"ב).** [וע"ע **בסעי' מ"ג** מהם קטעי ההגדה שהם עיקר הנוסח שתיקנו חז"ל, ומהם הקטעים שהם "מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונים"].

אחר אמירת "מה נשתנה", "מחזירין הקערה, **ומגלין מקצת הפת ואומרים עבדים** וכו' " **(סדור אדה"ז)**, והוא "לפי שצריך לאמר ההגדה על מצה ומרור וחרוסת ושני תבשילין" **(שם סתע"ג סעי' מד).**

כסוי הפת והגבהת הכוס בפיסקאות "והיא שעמדה" ו"לפיכך":
בשו"ע אדה"ז **(שם)**: "ולכן יש ליזהר שתהא המצה מגולה קצת עד שיגיע ל"לפיכך", שאז נוהגין להגביה כל אחד כוסו ולאחוז בידו, עד שחותם גאל ישראל". בענין זה, בפועל, המנהג שהביא הרבי שונה במעט, וז"ל **(בהגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' לא; ובדומה בספר המנהגים עמ' 40)**: "מנהג בית הרב . . להגביה הכוס ואוחזו **עד שמסיים ונאמר לפניו הללוי'** - הובא מנהג זה בהגמ"י - **ומעמידו על השולחן וחוזר ומגביו' לברכת אשר גאלנו** (וכ"כ בערוך השולחן)".

בהמשך לדבריו הנ"ל, מוסיף אדה"ז: "ולפיכך נכון **לכסות המצות, שלא יראה הפת בושתו כשנוטלין הכוס. וכן כשאומר והיא שעמדה כו', יש נוהגין** לאחוז הכוס ביד [בפועל כתב אדמו"ר הזקן בסידור: "**צריך להגביה הכוס**" , והעיר על כך הרבי **בהגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' כ'**, וכתב **שכן המנהג**] עד והקב"ה מצילנו מידם. נכון גם כן שתהא המצה מכוסה עד שיעמיד הכוס על

השולחן, ואז יגלנה" (**שם סתע"ג סעי' מד**).

"צריך להגביה הכוס כו' (**והיא שעמדה**). מנהג בית הרב: מכסין את הפת ורק **אח"כ** מגביהין את הכוס. מתאים למה שאומר בסיום פיסקא זו: יעמיד הכוס ויגלה הפת. **וכן בפיסקא לפיכך - מקדים כסוי הפת להגבהת הכוס**" (**ספר המנהגים עמ' 40**).

הזכרת המכות ושפיכת היין:

"נוהגין לזרוק מעט מן הכוס כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן, וכן כשמזכיר המכות בשמותן בפרט, וכן כשמזכירן בכלל, דהיינו דצ"ך עד"ש באח"ב, סך הכל י"ו **פעמים** כנגד חרבו של הקב"ה שנקראת יוה"ך, והוא מלאך הממונה על הנקמה" (**שם סתע"ג סעי' נ**).

"ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו הסמוך לגודל שהוא נקרא אצבע סתם, רמז על מה שכתוב אצבע אלקים (בשו"ע אדה"ז כתוב בה"ה] היא, ויש נוהגין לזרוק באצבע הנקרא קמיצה, לפי שבאצבע זו הכה הקב"ה למצרים, **ויש נוהגין מטעם הידוע להם לזרוק מן הכוס עצמו, שלא על ידי אצבע**" (**שם סתע"ג סעי' נא**).

בפועל, בסידור (**לפני "דם ואש ומרות עשן"**), כתב אדה"ז כשיטה אחרונה זו: "באמירת דם ואש ותמרות עשן ישפוך ג' שפיכות, ואין ליטול באצבע לשפוך, **כ"א בכוס עצמו**, וישפוך **לתוך כלי שבור** (ויכוון שהכוס הוא סוד המלכות ושופך מהיין שבתוכו, סוד האף והזעם שבה ע"י כח הבינה, לתוך כלי שבור, סוד הקליפה שנקראת ארור)".

עוד כתב (**שם, לפני עשר המכות**): "באמירת עשר מכות ישפוך עשר שפיכות מהכוס עצמו כנ"ל (ויכוון בשפיכה גם כן כנ"ל). **ומה שנשאר בכוס (נעשה סוד יין המשמח) לכך לא ישפוך אלא יוסיף יין**".

על דברים אלו, העיר הרבי (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' כה**): "וצע"ג מפני מה לא כתב שצריך להטיף באמירת דצ"ך עד"ש באח"ב, וכמ"ש בשו"ע . . וכן הוא המנהג", וכן (**שם, עמ' כו; ספר המנהגים עמ' 40**): "**דצ"ך עד"ש באח"ב. באמירת תיבות אלו ישפוך ג' שפיכות**, ורק אח"כ מוסיף יין בכוס".

"כך אדמו"ר . . היה שופך מן הכוס לתוך כלי שהיה מונח **על הקרקע**" (אוצר

מנהגי חב"ד עמ' קע).

"דיינו": "אלו כו' דינו. אין מפסיקין באמירת הארבעה עשר דינו" (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, עמ' כח**).

"מצה זו","מרור זה": "כשיגיע למצה זו שאנו אוכלין כו', צריך להגביה המצה, להראותה להמסובין, שתחבב המצוה עליהם, ויש להגביה האמצעית הפרוסה, שהיא נקראת לחם עוני, ובה הוא יוצא ידי חובתו.

וכן כשיגיע למרור זה, צריך להגביה המרור, להראותו למסובין, אבל **כשיאמר פסח (זה) שהיו אבותינו כו', לא יגביה התבשיל** שבקערה, שהוא זכר לפסח, **שלא יהא נראה כאלו הקדישו לכך"** (**שם סתע"ג סעי' מה**). וכן כתב **בסידור**: "נוטל הפרוסה בידו ויאמר: מצה זו . . נוטל המרור בידו ויאמר: מרור זה".

אך כתב הרבי (**הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' ל; ובדומה בספר המנהגים עמ' 40**): "אבל בסי' רש"י ובמח"ו [בסידור רש"י ובמחזור ויטרי] כתב: כשמגיע למצה זו מרור זה **מניח ידו עליהם** (ואולי נ"א הי' להם בש"ס). **ומנהג בית הרב לאחוז המצות, השני' והשלישית (ע"י המפה שעליהם) ולהניח ידיו על המרור והכורך - עד על שום השני**"

[פירוש הענין: באומרו "מצה זו", ועד "על שום" השני שבפסקה זו, אוחז את המצה השניה והשלישית ע"י המפה שלהן. אח"כ, באומרו "מרור זה", ועד "על שום" השני שבפסקה זו, מניח את ידיו על המרור והכורך].

אמירת ההלל: "אין מברכין על ההלל שקורין בלילה זה, לפי שאין קורין אותה בפעם אחד, אלא קורין מקצתו לפני הסעודה ומקצתו לאחר ברכת המזון" (**שם סתע"ג סעי' מז**).

ברכת "אשר גאלנו": "בברכת אשר גאלנו, צריך לומר מן **הזבחים ואח"כ מן הפסחים**, לפי שהזבח היא החגיגה הנאכלת בלילה זה קודם אכילת הפסח, כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע.

וכשחל פסח במוצאי שבת, יש מדקדקין לומר **מן הפסחים ומן הזבחים**, שהרי אין חגיגה נאכלת בלילה זה" (**שם סעי' מ"ט**). ובהמשך דבריו (**שם**), מביא אדמו"ר הזקן דעה החולקת, לפיה אין לשנות את הנוסח בשנה בה חל פסח במוצ"ש.

בפועל, המנהג (**המובא בסידור הוא**) כדעה הראשונה.